

Structurele verwaarlozing

Stop kindertehuizen en weeshuistoerisme!

De Nederlandse hoogleraren Rien van IJendoorn en Marian Bakermans-Kranenburg maken deel uit van een internationale expertgroep, ingesteld door het invloedrijke tijdschrift The Lancet. Op grond van de bevindingen van deze groep spreken zij zich uit tegen tehuisopvoeding en weeshuistoerisme.

Volgens een recente schatting groeien meer dan 7,5 miljoen kinderen op in kindertehuizen, ook wel 'weeshuizen' genoemd. Het is waarschijnlijk een onderschatting omdat in veel landen de registratie van deze kinderen slecht is of ontbreekt. Landen met de meeste kinderen in tehuizen zijn Pakistan, Indonesië en India. Maar ook in Oost-Europese landen als Rusland en Oekraïne, en in Afrikaanse

landen als de Democratische Republiek Congo en Angola groeien nog steeds tal van weeskinderen op in kindertehuizen. De COVID-19-pandemie zal het aantal kinderen in tehuizen doen toenemen, zo is de verwachting.

Als leden van *Lancet Commission on the Effect of Institutionalisation and Deinstitutionalisation on Children's Development* (zie kader) vinden we dat kinderen die opgroeien in weeshuizen structureel verwaarloosd worden, en we pleiten ervoor te streven naar afschaffing van tehuisopvoeding.

The Lancet Commission

In een *Lancet Commission* wordt een groep internationale experts bij elkaar gebracht om een onderwerp vanuit verschillende invalshoeken te beschrijven. In dit geval is een groep van ruim twintig experts gevraagd om twee artikelen te schrijven: één artikel over de gevolgen van opgroeien in een tehuis op de kinderlijke ontwikkeling en de effecten van de overgang van tehuis naar een gezin¹, en één artikel met aanbevelingen voor beleid op lokaal, nationaal en internationaal niveau.²

Het eerste artikel laat meta-analytisch de desastreuze gevolgen van opgroeien in een tehuis zien. Het tweede artikel geeft handvaten voor de organisatie van de overgang van tehuizen naar *family-based* alternatieven. De *Lancet*-artikelen hebben er inmiddels al toe geleid dat we voor een reeks van voordrachten over deze materie zijn gevraagd door beleidsmakers en NGO's uit diverse landen.

Totale instituties

Wat is structurele verwaarlozing in tehuizen? We definiëren deze vorm van kindermishandeling als emotionele verwaarlozing die is ingebakken in de structuur van de opvoedingsomgeving, vaak ondanks alle goede bedoelingen van de professionals. Tehuizen waarin groepen kinderen dag en nacht verblijven, moeten 24/7 zorg organiseren met betaalde krachten, soms bijgestaan door vrijwilligers. Het zijn socioloog Erving Goffman's 'totale instituties' die alle facetten van het leven reguleren: eten, slapen, onderwijs, 'vrije tijd'. Zo'n omgeving is totaal anders dan het soort omgeving waarin kinderen duizenden jaren zijn opgegroeid. Randon-de-klok professionele zorg voor groepen kinderen is een relatief 'modern' verschijnsel. De verzorgers werken in ploegendienst en houden het doorgaans niet lang in dezelfde baan uit omdat het werk zwaar is en financieel en sociaal wordt ondergewaardeerd. Dan kan het voorkomen dat kinderen op jonge leeftijd al met meer dan veertig verschillende verzorgers te maken hebben gehad, zoals we zagen in onze studie in Oekraïne.

Kindertehuis in Mumbai, India (beeld: Femmie Juffer)

Tehuizen in Nederland

De documentaire 'Alicia'³ liet zien dat ook in Nederland nog kinderen opgroeien in kindertehuizen in plaats van een pleeggezin of gezinshuis. Ons onderzoek laat zien dat kinderen en jongeren in de residentiële zorg een twee-en-half tot negen keer groter risico hebben seksueel misbruikt te worden dan kinderen die in hun eigen gezin opgroeien. Voor kinderen en jongeren in pleeggezinnen is het risico op seksueel misbruik niet groter dan in de gewone populatie. Ook zijn kinderen en jongeren in de residentiële zorg twee keer zo vaak slachtoffer van fysieke mishandeling als kinderen in de pleegzorg.

Met Femmie Juffer deden we een onderzoek met video-opnames van het dagelijks leven in een Indiaas weeshuis. De uitkomsten waren schokkend: per wakker uur nog geen vier minuten interactie met de leiding. Interacties met groepsgenootjes waren vaak gewelddadig. Ook in de Nederlandse residentiële opvang vonden we verhoogde risico's op kindermishandeling (zie kader).

Gigantische achterstanden

De desastreuze gevolgen van tehuisopvoeding zijn na meer dan 300 studies in de afgelopen 65 jaar onder ruim 100.000 kinderen in meer dan 60 landen overduidelijk. Onze meta-analyse van dit omvangrijke materiaal is gerapporteerd in *The Lancet Psychiatry*.¹ We vonden gigantische achterstanden in fysieke groei, cognitieve ontwikkeling en de ontwikkeling van gehechtheid. We lieten zien dat dat niet ligt aan achterstanden die kinderen al bij aankomst in het tehuis zouden hebben gehad. De meta-analyses convergeren namelijk met de uitkomsten van de enige gerandomiseerde studie met Roemeense tehuis kinderen⁴ die

aselect werden toegewezen aan pleegzorg of verder verblijf in het tehuis, dus met vergelijkbare achtergronden. Ook daar werden na korte en langere tijd grote verschillen in fysieke groei en mentale ontwikkeling gevonden, ten nadele van de kinderen die achterbleven in de weeshuizen.

Inhaalslag

Die Roemeense studie wijst tegelijk de weg naar mogelijke oplossingen. Want talloze studies naar de overgang van verblijf in een tehuis naar gezinsopvoeding laten een imposante inhaalslag van de meeste kinderen zien. De transitie naar een gezinsomgeving blijkt een van de meest effectieve interventies die we in de pedagogiek, psychologie of psychiatrie aantreffen, met indrukwekkende vooruitgang in lichamelijke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Twee oplossingen

Er zijn daarom twee oplossingen voor het beleid die we in een tweede artikel² voor *The Lancet Child and Adolescent Health* hebben uitgewerkt. De eerste oplossing is *preventief*: de versterking van ondersteuning voor gezinnen die dreigen uiteen te vallen door armoede, stress, overlijden en ander trauma. Directe steun aan en coaching van gezinnen in zulke benarde omstandigheden is nodig. Dat vraagt in veel landen om de opbouw van een systeem van kinderbescherming tegen mishandeling, verwaarlozing en geweld in deze gezinnen.

De andere oplossing is *curatief*, dat wil zeggen afbouw van bestaande tehuizen. Dan gaat het om zorgvuldig geplande en begeleide plaatsing van kinderen uit tehuizen bij familie, in pleeggezinnen, of via kafalah (pleegzorg naar islamitisch recht - red.) en adoptie in eigen land of desnoods internationaal. Ook de gezinnen die de kinderen opvangen staan soms onder grote druk, met geweld en mishandeling of verwaarlozing en uithuisplaatsing van het kind tot gevolg. Ook die gezinnen verdienen meer steun dan doorgaans wordt gegeven.

> Lessen

Wat leert 65 jaar onderzoek naar 'opvoeding' in kindertehuizen ons? Ten eerste dat kinderen sociale interacties broodnodig hebben, of misschien wel meer dan brood. Het behoort tot de eerste levensbehoeften van kinderen om sociale interacties te hebben met opvoeders die zich om hen bekommeren, al hoeft dat niet altijd hoog sensitief te zijn ('good-enough' opvoeding). Ten tweede dat continuïteit in het opvoedingsarrangement noodzakelijk is en dat gefragmenteerde zorg moet worden vermeden. Het verbreken van banden met vertrouwde verzorgers of opvoeders is voor kinderen en jeugdigen pijnlijk omdat zij het vaak ook als afwijzing ervaren. Ten derde is een sociaal netwerk nodig, niet alleen voor de kinderen die gebaat zijn bij een beperkt aantal gehechtheidspersonen, maar ook voor de opvoeders die de opvoedingsverantwoordelijkheid kunnen delen bij overbelasting.

Korte termijn

Wat kunnen we op korte termijn doen tegen de structurele verwaarlozing van opgroei in een kindertehuis? Donaties en andere vormen van steun aan tehuizen moeten ontmoedigd worden. Een stop op belastingvoordelen voor dergelijke steun verdient de hoogste prioriteit. Omleiding van die geldstroom naar steun voor het opbouwen van een infrastructuur voor gezinsopvoeding is het logische alternatief.

Ook het weeshuistoerisme moet een halt toegeroepen worden (zie kader). Een recente schatting van het aantal Nederlandse scholieren en studenten die een gedeelte van hun tussenjaar benutten voor hulp in weeshuizen is 8.500 personen per jaar. Door voorlichting moet duidelijk gemaakt worden dat dit tot meer gefragmenteerde zorg leidt, en dat het een bloeiende weeshuisindustrie dreigt te scheppen. Tenslotte zouden universiteiten en hogescholen via uitwisselingsprogramma's kunnen bijdragen aan de opleiding van een pedagogisch kader in die landen waar de expertise nog niet of te weinig voorhanden is.

Werk aan de winkel dus om te bereiken dat die 7,5 miljoen structureel verwaarloosde kinderen een echt thuis krijgen in plaats van een tehuis.

tekst: Rien van IJzendoorn en Marian Bakermans-Kranenburg

Rien van IJzendoorn is als hoogleraar werkzaam aan het Department of Psychology, Education and Child Studies, Erasmus University Rotterdam, en aan het Department of Clinical, Educational and Health Psychology, UCL, University of London, VK.

Marian Bakermans-Kranenburg is als hoogleraar verbonden aan het Department of Clinical Child and Family Studies, and Amsterdam Public Health, Vrije Universiteit Amsterdam.

Weeshuistoerisme

Veel jongeren willen in een tussenjaar iets nuttigs doen, liefst in combinatie met iets leuks. Verschillende organisaties spelen daarop in met een programma van een periode helpen in een weeshuis, gecombineerd met vakantie na afloop: 'voluntourisme'. Maar door deze wens van westerse jongeren om iets goeds te doen, ontstaat een markt van vraag en aanbod en neemt in landen zoals Cambodja en Nepal het aantal tehuizen toe.

Vrijwilligers kunnen beter bijdragen leveren aan de opleiding van professionele ondersteuners ter plekke. In 2018 gaven we met andere deskundigen een advies over deze materie aan de Parlementaire Commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Minister Kaag besloot helaas alleen tot de instelling van een onderzoek naar weeshuistoerisme, een bekende verdwijntruc in de politieke arena. We hopen dat de *Lancetartikelen* een nieuwe impuls geven tot de noodzakelijke veranderingen.

beeld: Better Care Network Netherlands, de koepelorganisatie van negen kinderorganisaties die campagne voert tegen weeshuistoerisme.

¹ Van IJzendoorn, M.H., Bakermans-Kranenburg, M.J., Duschinsky, R. et al. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children I: A systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet Psychiatry* 7, 703-720. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(19\)30399-2](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(19)30399-2)

² Goldman, P.S., Bakermans-Kranenburg, M.J., Bradford, B. et al. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children II: policy and practice recommendations for global, national, and local actors. *The Lancet Child and Adolescent Health*, 4, 606-633. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30060-2](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30060-2)

³ Zie <https://www.2doc.nl/documentaires/series/2doc/2017/november/alicia.html>

⁴ Nelson, C.A., Fox, N.A., Zeanah, C.H. (2014). *Romania's abandoned children: deprivation, brain development, and the struggle for recovery*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

De referenties bij dit artikel zijn te vinden via: www.marinusvanijzendoorn.nl